

## ЈЕДАН ТРАГ ОДИСЕЈЕ У НАШЕМ ФОЛКЛОРУ

Од тринаест празноверица из Херцеговине, које је Осман Ђикић објавио у мостарској *Зори*<sup>1)</sup>, најзанимљивије је, свакако, веровање у постојање дива — крупне људине с једним оком уврх главе, неизмерне снаге, који је кадар да поруши највеће куће ударцем руке и да ишчупа читаво стабло са жилама.

Прича се како је један чобанин, чувајући овце на Вележи<sup>2)</sup>, пошао за некаквом птицом да је улови; тумарајући за њоме, зађе у један гозд<sup>3)</sup> и ту га ухвати див, одведе у своју пећину, потстакне утрнулу ватру и прилегне, рекавши својој жртви да га пробуди чим се огњиште разгори. Знајући шта га чека, чобанин науми да убије дива; међутим, како није био у стању да подигне ниједан камен којим би му ма и најмању озледу могао да нанесе, он, опазивши гвоздени ражањ, реши да га њиме усмрти. Запрете га у жеравицу, и када се усијао, тешком га муком подигне и забоду диву у око. Ослепљено чудовиште јаукне и скочи на ноге, а чобанин нагне да бежи; трчао је усплахирено све док није наишао на своје стадо. После је говорио да је чуо дива на „два сахата далеко, како урличе, а на сахат даљине, падало је за њим камење, као кућа велико“.

Иако се многе аналогije Хомера у нашем народном песништву тумаче као самониклости<sup>4)</sup>, овде је очигледно упрошћено парафразирање IX-ог певања *Одисеје*. Питање је само у којој је мери оно фолклорног карактера и како је могло да настане у подножју планине Вележа.

Ђикић подвлачи да су свих десет набројаних примера, у које иде и овај о диву, раширено и „опште празноверје нашега народа у Херцеговини“; према томе, могло би се поверовати да је оно одиста забележено у некоме од села

1) *Зора*, 1899, 2, 70—71.

2) Планина Вележ у Херцеговини — источно од Неретве; удаљена 11 км северозападно од Невесиња. Њеним јужним подножјем пролази друм Мостар—Гацко.

3) Биће да ова реч, коју нисам нашао код Вука, а ни у Бакотићеву *Речнику*, означава честар, густиш и слично.

4) Упор. Д-р Милош Н. Ђурић, *Хомерова Одисеја у огледалу наших народних песама*, Жива Антика III, 1—2, 21—44.

мостарског среза. Као скупљач фолклорне грађе, Ђикић не би имао посебне разлоге да затаји истину, протурајући нам своје евентуално познавање *Одисеје* као народну празновелицу; утолико пре што му та обмана не би донела никакве практичке користи. Па и сама фабула саткана је у духу остале фолклорне грађе — што такође потврђује њену аутентичност и искључује могућност учешћа једног интелектуалца у њезину уобличавању. Извесни формални елементи упућују на неукост њена творца — бесумње духовита, али неписмена интерпретатора, који је причању подарио упечатљиво локално обележје.

Што се тиче провениенције овог мотива, сматрам да је он аудитиван. Неко, у чије је руке доспео текст *Одисеје* — свеједно у латинском или српскохрватском преводу<sup>5)</sup> — препричао је, између осталог, и збивања, која опева девето певање овог епа, а један од слушалаца дао га је у редакцији, коју је и Ђикић чуо. Ако појемо од чињенице да тргове *Одисеје* налазимо и у народним песмама, насталим у хрватском приморју<sup>6)</sup>, онда би, пошто се њихова духовна инфилтрација протеже чак до Дубровника, могли поузданије на тој географској линији да тражимо и пут, којим је сазнање о Полифему<sup>7)</sup> доспело на херцеговачко поднебље. У басену: Метковић—Дубровник—Гацко—Мостар постојало је у другој половини XIX-ог века неколико културних средишта, из којих је оно могло да се прихвати. Ова сазнајно-психолошка трансплантација могла је неометано да се изврши, јер је наш фолклор ионако пружио уточиште разним видовима веровања у дивове<sup>8)</sup>.

До краја XIX stoleћа имали смо преко двадесет претежно објављених превода Хомера; преовлађивала је *Илијада*. Осим објављиваних појединих певања (I-ог у Новом Саду, 1855-е, и Сарајеву, 1893-е; II-ог на Ријеци Сењској, 1858-е; V—VIII-ог у Загребу, 1859—1877 год.), целокупна *Одисеја*, најпре у прозном преводу П. Папакостопула, штампана је тек 1881 године у Београду (као 17 књига Чупићеве

<sup>5)</sup> Осим латинског превода *Одисеје* из 1832 године, у ове крајеве могао је да доспе и примерак *Одисеје*, коју је 1882 године издала Матица Хрватска. — О томе исцрпније у библиографском прегледу: Д-р М. Н. Ђурић, *Хомер у нашим књижевностима*, Жива Антика IV, 2, 416—424.

<sup>6)</sup> Упор. Д-р М. Н. Ђурић, *Хомерова Одисеја у огледалу наших нар. пес.*, 42—43; *Зборник за народни животи и обичаје јужних Славена*, књ. 35, 1951, 218—244.

<sup>7)</sup> У напомени код спомињања „ока уврх главе“ уредништво (можда и сам уредник Ј. Дучић) подвукло је извесну сличност с Полифемом: „Дакле из фамилије митолошких Циклопа, из које је и класични Полифем“, не упустивши се у даљу анализу и поређења, која су се, уколико им је био познат садржај *Одисеје*, и мало дубље наметала.

<sup>8)</sup> Упор. *Енциклопедија* I, 590; *Народне песме и Српски етнографски зборник* XLI — Треће одељење, књ. 1, 1927.

задужбине), а одмах потом, 1882-е, Матица Хрватска издала је у Загребу превод овог дела у стиху.

За нас је, међутим, по логичкој међусобности, бесумње; најважније објављивање IX-ог певања *Одисеје* — у преводу Меда Пуцића, 1881 године, у дубровачком *Slovincu* (2, 13—18; 3, 29—34; 4, 49—54; 5, 69—73).

Прилично популаран, овај лист имао је своју читалачку публику међу Србима у Београду, Новом Саду, Трсту и другим местима; нарочито је радо приман у приморским крајевима и Херцеговини. Редовно је слат у Метковић, Мостар и бројна села, која су потпадала под геометријски оквир споменутог басена. Један од ревносих читалаца био је и просвећени игуман поповопољског манастира Завале Христифор Михајловић-Кораћ (*Slovincac*, 1881, 4, 67). Његовим трудом основана је у манастиру српска школа, коју су посећивали ђаци из читавог краја (*Старинар* I, 1923, 207—230). Не би било немогуће да је игуман својим ђацима прочитао и овај одломак *Одисеје* (а можда је неке од њих доспео у руке и сам лист), па га је неки малишан, вративши се у своје село, упрошћено препричао укућанима, а они га, потом, у знатној мери преиначили, саопштавајући га у облику који је и Ђикић забележио.

Као занимљив ослонац тврђењу да је веровање у једнооког дива у Херцеговини могло да буде аудитивна порекла, стоји и једна савремена, готово фолклорна интерпретација Сјенкијевићева романа *Quo Vadis*<sup>9)</sup>.

Београд.

Н. М. Симић.

### RÉSUMÉ

N. M. Simić: UNE TRACE DE L'ODYSSÉE DANS LE FOLKLORE SERBE

A la fin du XIX<sup>e</sup> siècle à Herzégovine on a noté un conte du géant à l'oeil unique qui a saisi un berger et l'a mené dans sa grotte pour le manger. Aveuglant le géant avec un poteau braisé, celui-ci se sauva et s'enfuit de la grotte. Le géant jetait de grandes pierres d'après lui.

Ce conte a pris jour, certainement, sous l'influence du neuvième chant de l'Odyssée — chant du séjour de la compagnie d'Ulysse chez Polyphème.

<sup>9)</sup> У банатском селу Сакуле, за време недавних археолошких проучавања, кустос панчевачког Музеја Наталија Симовљевић чула је од једног сељака — испричано у форми народна веровања — сажет садржај Сјенкијевићева романа *Quo Vadis*. Старац, од којег је то чула, упорно је инсистирао да се догађај одиграо у Банату негде у далекој прошлости (усмено саопштење).